

Prítomnosť Mariášiovcov v Gemeri v kontexte súdneho sporu s Bubekovcami a pánmi zo Štítnika o majetky panstiev Brzotín a Krásna Hôrka

Eva Benková

Sprievodným javom genézy šľachtických rodov bolo rozširovanie ich vlastných majetkových domén. Hospodársky potenciál statkov predstavoval záruku stabilného spoločenského postavenia, preto snahy o rozširovanie majetkového vlastníctva musíme považovať za prirodzenú vlastnosť každého príslušníka nobility. Pre poznanie dejín konkrétneho regiónu sú tak veľmi cenným zdrojom informácií písomné pramene pojednávajúce o majetkových sporoch medzi vlastníkmi susedných panstiev.

Územie horného Gemera získali v roku 1243 príslušníci vyššej šľachty Filip a Detrik, synovia Matúša, od uhorského panovníka Bela IV. (1235 – 1270) za verné služby a vojenské zásluhy preukázané počas bitky pri rieke Slaná a nasledujúcich udalostí v roku 1241.¹ Obaja bratia a ich potomkovia sa v listinách z druhej polovice 13. storočia objavujú veľmi sporadicky. Po vpáde Tatárov a upokojení politických pomerov v krajine sa Matúšovi synovia pravdepodobne začali venovať konsolidácii vlastných panstiev. Ich ústupu z pozícií na kráľovskom dvore nasvedčujú aj okolnosti súdneho sporu s rodom Zachovcov o majetky Rozložná a Somkút*, ležiace na úpätí Koniarskej planiny, a nejasná strata panstva (*possessio*) Brzotín na území Rožňavskej kotliny v prospech rodu Tekuša.² Najneskôr roku 1261 sa výlučným majiteľom gemerských donačných majetkov stal Detrik, pričom Filipovmu synovi Lukášovi ostali dedičné majetky v Bihari a v Boršodskej župe.³ Detrikov rod sa až do začiatku vlády Anjouovcov verejne neangažoval. V prvej polovici 14. storočia si Detrikovi vnuci rodovú dŕžavu v Gemeri na základe vzájomnej dohody rozdelili a pôvodný rod sa rozpadol na viaceré filiácie.⁴ Z nich sa postupne vyvinuli šľachtické rody Bubekovcov a pánov zo Štítnika.

¹ Magyar Országos Levéltár. *Diplomatikai Levéltár* (ďalej *DL*) 260, 74795, 105749; MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae* (ďalej *CDSI*). II. Bratislava : Academia Scientiarum Slovaca; Obzor, 1987, num. 130, pag. 80-81.

² *DL* 40664; *CDSI* II, num. 605*, pag. 419-420.

³ *DL* 2767; NAGY, Imre (ed.). *Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis* (ďalej *CDA*). III. Budapest : Magyar Tudományos Akadémia, 1883, num. 3, pag. 2-3, num. 52, pag. 65-66.

⁴ *DL* 1910, 1986; *CDA* I, num. 408, pag. 455-456, num. 492, pag. 544-545.

Podmienky pre rozšírenie moci rodu Mariášiovcov v Spišsko-gemerskom rudohorí v 13. a 14. storočí

V druhom decéniu 14. storočia začali Bubekovci a páni zo Štítnika riešiť konflikt so spišským rodom Mariášiovcov o majetkové práva nad územím Rožňavskej kotliny. Proces osídľovania a výber konkrétnych lokalít pre rozvinutie kolonizátorských aktivít v Spišsko-gemerskom rudohorí ovplyvňovali predovšetkým hospodárske možnosti regiónu. Tie sa zaiste stali rozhodujúcim motívom konania Mariášiovcov pri rozširovaní ich pôvodnej majetkovej domény a ich zámere udržať si nadobudnutú pozíciu na hornom Gemeri. Záujem spišského rodu o banícku činnosť sa sústredil do oblasti, ktorá podľa donačnej listiny z roku 1243 tvorila neobývané hraničné pásmo rozsiahleho majetkového komplexu predkov rodov Bubekovcov a pánov zo Štítnika. Vlastnou hranicou dŕžavy potomkov Detrika tu bol tok rieky Hnilec až po jeho sútok so Smolníckym potokom.⁵

Na rodový majetok Mariášiovcov Markušovce sa nevzťahovala žiadna donácia. Na základe tejto skutočnosti môžeme predpokladať, že územie, kde postupne vznikali mariášiovské osady Teplička, Zavadka, Nálepko (bývalý Vondrišiel) a iné, spadalo v určitom rozsahu pod právomoc tohto rodu. V rámci ich prenikania v juhovýchodnom smere k údoliu Smolníka sa bezprostredne museli dostať do kontaktu s chotárom formujúceho sa banického mesta Gelnice, vymedzenie ktorého sa zase podľa písomných prameňov sčasti uskutočnilo na úkor pôsobnosti a kompetencií premonštrátskeho kláštora v Jasove.⁶ K otvorenej roztržke o územie Hnileckej doliny alebo ku kompetenčným sporom medzi Gelnicou a Mariášiovcami v konečnom dôsledku nedošlo. Mariášiovcovia totiž svoje osady nezakladali na pozemkoch blízko Gelnice, čo vyplýva aj z metácie jej panstva z roku 1287. Nevzťahovalo sa to jedine na Nálepko, lebo táto dedina ležala v hraničnej oblasti, na pomedzí pôvodného obrovského gelnického chotára.⁷ Nezávislosť Nálepka od Gelnice

⁵ CDSI II, num. 130, pag. 86-87.

⁶ Dozvedáme sa o tom zo sťažnosti prepošta Viganda prednesenej pred Spišskou kapitulou v roku 1289 potom, čo im kráľ Ladislav IV. (1272 – 1290) ako kompenzáciu sľúbil iné majetky. K nahradeniu strateného územia nedošlo, ale panovník Ondrej III. (1290 – 1301) o rok neskôr premonštrátskemu kláštora udelil výsadnú listinu, ktorá okrem iného povoľovala slobodné baníčenie, vynímajúc zlato a striebro. MARSINA, Richard (ed.). *V kráľovstve svätého Štefana*. č. 173. In *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov III*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2003, s. 268-269.

⁷ CHALUPECKÝ, Ivan. *Postavenie banského majstra vo východoslovenských mestách v 15.-16. storočí*. In MARSINA, Richard (ed.). *Banské mestá na Slovensku*. Martin : Osveta, 1990, s. 140. „Prvá hranica začína od cesty Deryn a vedie k domu pustovníka [Mníšok nad Hnilcom]; odtiaľ pokračuje k vrchu Boum [Volovec], ktorý sa zvyčajne nazýva Wkurhegh [Volovec], a tu sa obracia a tiahne k prameňu akéhosi potoka, nazývaného Smolnyk [Smolník] a odtiaľ pokračuje k domom, alebo budovám, v ktorých sa zvyklo taviť a čistiť železo [Smolnícka huta] a potom priamo vedie k prameňu iného potoka nazývaného Valkensesyn a odtiaľ sa vypína a ide k akémusi vrchu nazývanému Scynkw a až k inému miestu, kde sa zvyklo platiť mýto, a tu sa (hranica) končí.“ JUCK, Lubomír (ed.). *Výsady miest a mestečiek na Slovensku (1238 – 1350)*. I. Bratislava : Veda, 1984,

ale potvrdzuje listina z roku 1368. Vtedy kráľovský taverník Juraj Bubek vykonal na nariadenie kráľa Ľudovíta I. Veľkého (1342 – 1382) revíziu a reambuláciu hraníc gelnického panstva. Opätovne sa uviedla metácia z roku 1287 a vymenovali sa osady, ktorých súčasné chotáre sa podľa najstarších medzníkov nachádzali na území vymedzenom právomocami Gelnice. Konkrétne sa zaevidovali „*videlicet villa Korumpach* [Krompachy], *Abucuk* [Slovinky], *villa Zachary* [Žakarovce], *villa Leklini* [Jaklovce], *villa Falckamarii* [Veľký Folkmár], *villa sanctae Margarethae* [Margecany], *villa Kois* [Kojšov], *villa Prakonis* [Prakovce], *villa Heuchandi* [Helcmanovce], *villa Schwedleri* [Švedlár]...“.⁸ Ani listina z roku 1374 menujúca sídla spadajúce pod súdnu právomoc Gelnice nezaznamenala v rozsahu svojej jurisdikcie Nálepko. ⁹ Ani po viac ako polstoročí toto významné banícke mesto nevztiahlo formálny nárok na vondrišelské územie. Preto konštatujeme, že pozemky Nálepko sa rozprestierali za prvotne ustanovenými hranicami Gelnice. Medzi vymenovanými dedinami chýba Mníšek nad Hnilcom, ktorý bol od roku 1338 spolu so Švedlárom v spoločnom užívaní Gelnice a Smolníka.¹⁰ Spomínaný Smolník tiež pôvodne patril pod pôsobnosť Gelnice, ale ešte roku 1327 mu Karol I. Róbert (1308 – 1342) udelil mestské výsady hostí Banskej Štiavnice. V rokoch 1332 – 1333 sa uskutočnila aj obchôdzka a štatúcia dvojmiľového územia okolo tohto novovzniknutého mesta.¹¹ Je v tom nutné vidieť snahu zaručiť si nezávislosť od banského podnikania a jurisdikcie svojho materského mesta.¹² Práve tomu sa gelnický richtár, prisažní a mešťania chceli vyhnúť, keď si v roku 1287 vymohli potvrdenie svojich práv a vytýčenie hraničných medzníkov.¹³ Chceli tak zabrániť rozvoju konkurencie na poli ich záujmu so širokou surovinovou bázou a udržať si závislosť okolitých baníckych osád

num. 66, pag. 68; ŠMILAUER, Vladimír. *Vodopis starého Slovenska*. Bratislava : Učená Spoločnosť Šafaříkova, 1932, č. 731, s. 207-208.

⁸ FEJÉR, Georgius (ed.). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* (ďalej *CDH*). IX/4. Buda : Typogr. Regiae Vniversitatis Vngaricae, 1833, num. 53, pag. 114-119; KROPILÁK, Miroslav (ed.). *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku*. I.-III. Bratislava : Veda, 1977 – 1978.

⁹ *CDH* IX/4, num. 325, pag. 564-565.

¹⁰ JUCK, ref. 7, num. 154, pag. 127-128.

¹¹ *Tamže*, num. 130, pag. 110-111, num. 145, pag. 121-122. Pozri aj prípad Dobšinej. *Tamže*, num. 129, pag. 109-110.

¹² Táto skutočnosť nemusí byť v prípade Smolníka zjavná, pretože v roku 1327 Gelnica tiež prijala mestské právo Banskej Štiavnice. Udialo sa to ale na nátlak kráľa Karola I. Róberta (1308 – 1342) v snahe o zvýšenie príjmov z banského podnikania. RATKOŠ, Peter. *Príspevok k dejinám banského práva a baníctva na Slovensku*. Bratislava : Slovenská akadémia vied a umení, 1951, s. 21, 28.

¹³ MARSINA, Richard. *Vývoj správy miest v stredoveku*. In MARSINA, Richard (ed.). *Vývoj správy miest na Slovensku*. Martin : Osveta, 1984, s. 184. Gelnica podľa znenia listiny z roku 1287 dostala tieto výsady ešte za Bela IV. (1235 – 1270) a Štefana V. (1270 – 1272). Pôvodné privilégium sa nezachovalo. Zachované konfirmácie sa neodvolávajú na iné právo, z čoho sa usudzuje, že Gelnica mala vlastné právo, ktorým sa riadila. Jeho pozostatky by sa teoreticky mohli nachádzať vo vlastnom gelnickom banskom práve vytvorenom v druhej polovici 15. storočia, ktoré sa zachovalo v kódexe kráľovskej knižnice v Mníchove. Na samostatný vývin práva v Gelnici poukazuje veľkosť banských mier, vedenie banského registra, odpočítavanie bane. RATKOŠ, ref. 12, s. 29; LEHOTSKÁ, Darina. *Základné črty mestského vývinu v Gemeri*. In MARSINA, Richard (ed.). *Vývoj správy miest na Slovensku*. Martin : Osveta, 1984, s. 184.

na svojom trhu. Skutočnosť, že Spišsko-gemerské rudohorie nezaujímalo počas existencie Uhorska len dominantné postavenie vo výskyte rúd a banskej produkcii, ale bolo aj poprednou súčasťou diaľkového obchodu, potvrdzuje aj v roku 1278 spísaný mýtny predpis pre trh najvýznamnejšieho východoslovenského banského mesta, Gelnice.¹⁴ Gelnické bane na striebro v Hnileckej a Smolníckej doline mali celouhorský význam už v tretej štvrtine 13. storočia. Dopyt po medenej a železnej rude zabezpečoval tejto oblasti stabilné miesto v hospodárskej produkcii počas nasledujúceho 14. storočia.¹⁵

Východoslovenský banský revír poskytoval bohaté ložiská zlata, striebra, medi a železa, preto nie je vôbec atypické a zvláštne správanie sa tunajšej šľachty a sídel pri rozširovaní svojej prospektorskej činnosti a banského podnikania.¹⁶ Na úkor Gelnice napríklad v roku 1282 získal neosídlené územie, vyňaté z jej chotára kráľom Ladislavom IV. (1272 – 1290), gelnický mešťan menom Jakul (Jakel). Neskôr tu vznikli dediny Jaklovce a Veľký Folkmár.¹⁷ Ďalším podobným zásahom do majetkových pomerov Gelnice bola aj donácia z roku 1255. Vtedy Kunč, manžel dcéry komesa Jordana, zakladateľa rodu toporských a hrhovských pánov z Hrhova, dostal do vlastníctva zem Miloj.¹⁸

Prvým dokladom premysleného správania sa Mariášiovcov v tomto regióne bola snaha získať kontrolu nad cestnou komunikáciou vedúcou z Gemera na Spiš vybudovaním fortifikačného objektu na mieste neskoršieho hradu Krásna Hôrka.¹⁹ Pôvodne šlo o hranolovitú obytnú vežu, ktorej vznik sa podľa archeologických výskumov datuje do konca 13. storočia.²⁰ Možnosť pozemného prepojenia oboch významných baníckych revírov cez horské oblasti sa určite stala jedným z rozhodujúcich predpokladov pre ďalší postup konania pánov z Markušoviec. Cestná sieť v smere sever – juh zahŕňala prechod cez Úhornianske sedlo s napojením na Smolnícku dolinu pri Smolníku, v priestore ktorej sa niekde z východnej strany pripájala aj alternatívna trasa z juhu cez Jasov, známa ako stará

¹⁴ HALAGA, Ondrej Rudolf. *Košice – Balt. Výroba a obchod v styku východoslovenských miest s Pruskom 1275-1526*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1975, s. 43.

¹⁵ ŠPALDON, Tomislav. Rozvoj baníctva v Spišsko-gemerskom rudohorí. In *Acta Montanistica Slovaca* 11, 2006, č. 1, s. 375.

¹⁶ ZÁMORA, Peter (ed.). *Dejiny baníctva na Slovensku*. I. Košice : Banská agentúra, 2003, s. 34, 36.

¹⁷ HALAGA, ref. 14, s. 61; BORSA, Iván – SZENTPÉTERY, Imre (ed.). *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica* (ďalej RA). II/2-3. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1961, num. 3162, pag. 295.

¹⁸ CDSI II, num. 493, pag. 342-344. Územie sa rozprestieralo od dnešného Spišského Hrušova po rieku Hnilec. LABANC, Peter. *Vývoj šľachty na Spiši do konca 13. storočia*. (Diplomová práca). Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Filozofická fakulta, 2007, s. 32; ŠTEVÍK, Miroslav. *Prírodno-geografické pomery na Spiši a prírodné názvy na Spiši v písomných dokumentoch z 13.-14. storočia*. In HOMZA, Martin – GŁADKIEWICZ, Ryszard (ed.). *Terra Scepusiensis: Stav bádania o dejinách Spiša*. Levoča; Wrocław : Lúč, 2003, s. 106.

¹⁹ Existenciu pozemnej komunikácie tu potvrdilo aj vymedzenie chotára Smolníka roku 1332. CDH VIII/3, num. 184, pag. 235-237; MENCLOVÁ, Dobroslava. *Krásna Hôrka*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955, s. 16.

²⁰ VALLAŠEK, Adrián – FIALA, Andrej. *K počiatkom hradu Krásna Hôrka*. In *Vlastivedný časopis* 21, 1972, s. 87.

spišská cesta. Dozvedáme sa o nej z listiny z roku 1277 pri opise hraníc lesa alebo zeme zvanej Belá. Neskôr sa spomína v listine z roku 1284.²¹ Tieto vedľajšie obchodné cestné spojnice sa napájali na Hnileckú dolinu, ktorá bola súčasťou medzinárodného obchodu.²²

Kutacie právo na ťažbu zlatých a strieborných rúd dostali Mariášiovci od kráľa Ľudovíta I. Veľkého v roku 1344.²³ Vďaka zemepanskej banskej slobode zavedenej v Uhorsku už v roku 1327, mohli zemepáni podnikat' v oblasti baníctva vo vlastnej réžii a kráľovstvu len odvádzali istú časť z vyťaženého kovu, tzv. urburu.²⁴ Podmienkou bolo, aby sa všetky kovy zamieňali v kráľovských banských a mincových komorách.²⁵ Tretiu časť príjmov z nich mali naďalej podľa obyčaje vlastníť zemepáni. O zámeroch Mariášiovcov v prvej polovici 14. storočia jednoznačne hovorí udalosť z roku 1345, keď nariadenie Ľudovíta I. umožnilo prenesenie mýtného úradu z dediny Rudňany do dnes zaniknutej dediny Zlatník*.²⁶ Panovník odôvodnil svoje rozhodnutie príliš náročnou cestou, ktorá viedla ku kráľovským baniam cez Rudňany. Zlatník, ako uvádza listina, patril Mariášiovcom. Hoci Ľudovít I. nehovoril o konkrétne lokalizovaných baniach, zaiste myslel na bane v chotári mesta Gelnice, ktoré zastávalo najvýznamnejšie miesto medzi východoslovenskými banickými mestami. Cez Markušovskú a Hnileckú dolinu viedli hradske priamo do Gelnice a v porovnaní s horským masívom východne od Rudnianska mu poskytli jednoduchšiu možnosť dopravy. Na druhej strane, Mariášiovci a ich poddaní získali na tejto mýtnici v Zlatníku výsadu oslobodenia od platenia mýtnych poplatkov a tým aj slobodu obchodovania prinajmenšom so susednými regiónmi.²⁷ V priebehu dvoch rokov sa tak Mariášiovcom otvorili nové možnosti výnosného banského podnikania. Záujem o kutacie právo predznamenovala predovšetkým vysoká produkcia striebra v Hnileckej doline. Presunutie mýtnej stanice na ich súkromný pozemok im umožnilo podieľať sa na medzinárodnom obchode, pretože počas 14. storočia zastávali dôležité miesto medzi vývozným artiklom

²¹ CDH V/3, pag. 247. Tu sa píše doslovne o starej ceste „*ad quandam viam antiquam, que transit de Jazo in Scepus...*“. VARSÍK, Branislav. *Osídlenie Košickej kotliny*. II. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1973, s. 227.

²² HOMZA, Martin. *Vzťahy Spiša a Malopoľska od roku 1138 do roku 1241*. In HOMZA, Martin – SROKA, Stanislav (ed.). *Štúdie z dejín stredovekého Spiša*. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 1998, s. 75-76.

²³ SEDLÁK, Vincent (ed.). *Pod vládou anjouovských kráľov*. č. 39. In *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov IV*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2002, s. 143-144; NOVÁK, Ján. *Kremnica v dejinách Slovenska*. In NOVÁK, Ján (ed.). *Kremnica*. Martina : Gradus, 1992, s. 10.

²⁴ Z vyťažených drahých kovov sa panovníkovi odovzdávala daň zvaná urbura vo výške dvanástiny zo zlata a striebra a pätnástiny ostatných kovov. Tento pomer sa ale v jednotlivých dobách menil. RATKOŠ, ref. 12, s. 26.

²⁵ NOVÁK, ref. 23, s. 10. Banská komora sa nachádzala aj v Smolníku pravdepodobne už pred rokom 1321. HALAGA, ref. 14, s. 87.

²⁶ IVÁNYI, Béla. *A markusfalvi Máriássy család léveltára 1243 – 1803*. In *Közlemények Szepes vármegyé múltjából* 19, 1917, sz. 12, l. 12-33.

²⁷ PAJDUSSÁK, Matúš. *Markušovce. Nástin dejepisný*. In *Közlemények Szepes vármegyé múltjából A Szepesmegyei Történelmi Társulát* 13, 1923, l. 63-81.

železné a medené rudy a tzv. spišská meď ovládla trhy v severnej Európe. Gelnická, či smolnícka meď sa vozila cez Krakov a Toruň do Gdaňska a odtiaľ po mori do Stockholmu, Flámska a Anglicka.²⁸

Prítomnosť Mariášiovcov na území Gemera v druhej polovici 13. storočia

Prvýkrát sa s rodom Mariášiovcov na území horného Gemera stretávame v roku 1290.²⁹ Synovia Mareka I., komesovia Batiz, Mikuláš a Marek II., určili, aby sa v hustom lese zvanom „*parua Guylnitz*“ založila dedina.³⁰ Prvý raz sa jej pomenovanie *Vagendrucul* (Vondrišiel, Nálepkovo) uvádza v listine z roku 1315.³¹ Nové sídlo vzniklo na základe zákupného práva.³² Pred spísomnením šoltýskej listiny sa podmienky kolonizácie a vzájomné vzťahy medzi vlastníkami danej lokality a zvoleným šoltýsom zaiste kodifikovali v rámci predbežných dohovorov. Marek II. totiž zomrel ešte pred rokom 1287.³³ Náš predpoklad sa zakladá aj na listine kráľa Ľudovíta I. Veľkého z roku 1358, ktorá hovorí, že Ladislav IV. Kumánsky udelil výsady osadníkom z „*terra Millbach*“ [Tichá Voda]. Tú spomínaný panovník vyčlenil z „*possessionis Vagendruzel*“, ktorého chotár sa rozprestieral v hustom lese, „*silva denissima*“. Mariášiovcí niekedy v tom čase iniciovali založenie osady *Vagendrucul*, keď sa pokúšali podľa svojich záujmov o hlbší prienik do Spišsko-gemerského rudohoria.³⁴ Tým, že vieme, kde ležal Štilbach, vieme, až kam mohol v Tichovodskej doline siahať pôvodný vondrišelský chotár. Keďže sa názov *Vagendruzel* zachoval v listine z roku 1358, ktorá síce obsahuje aj zmienku o listine Ladislava IV. Kumánskeho a prvý raz sa nám pôvodné pomenovanie Nálepkova objavuje až v roku 1315, musíme označenia daných osád chápať v retrospektívnom slova zmysle.

Lokátorom a dedičným šoltýsom novozakladaného sídla sa stal Pekold z Gelnice, mesta, do chotára ktorého mohol spočiatku spadať aj les Hnilčík.³⁵ S podobným lokačným podnikom už Mariášiovcí skúsenosti mali, keď v roku 1279 uzavreli Batiz a jeho bratia Mikuláš, Peter, Marek II., Ján a Michal dohodu s Gotšalkom, richtárom z Matejoviec,

²⁸ HALAGA, ref. 14, s. 190n; ZÁMORA, ref. 16, s. 26-37.

²⁹ Naposledy publikoval vo svojej práci listinu z roku 1198 P. Máriássy, ktorý sa ňou snažil doložiť vlastnícke právo Mariášiovcov nad panstvom hradu Gemer a súčasne tým potvrdiť starý pôvod vlastného rodu. Listina je ale falzum. MÁRIÁSSY, Péter. *X storočí rodu Máriássy*. Košice : s. n., 2006, s.13. *CDSI* I, num. 111^{+++r}, pag. 99-100.

³⁰ *CDH* VIII/5, num. 55, pag. 97-98.

³¹ Ide o konfirmáciu šoltýskej listiny z roku 1315. LIPTÁK, Johann. *Bilder aus der Zipser Vergangenheit. Urgeschichte und besiedlung der Zips*. Kesmark : Paul Sauter, 1935, s. 115.

³² SOKOLOVSKÝ, Leon. *Správa stredovekej dediny na Slovensku*. Bratislava : AEP, 2002, s. 78-105.

³³ *RA* II/2-3, num. 3442, pag. 378-379, num. 3474, pag. 389-390.

³⁴ *CDH* V/3, pag. 509; IX/2, pag. 678-679.

³⁵ Pozri vyššie uvedenú metáciu Gelnice. Nejednoznačnosť hraníc chotára na jeho západnej a severozápadnej strane vyvoláva pochybnosti o tom, pod koho právomoc spadalo predmetné územie.

a richtárom Veľkej Frolingom, o založení osady podľa nemeckého práva na území *Chetene*, ktoré súrodenci získali ešte v roku 1264.³⁶ Začiatkom 14. storočia tu podobne ako v prípade Nálepkova nachádzame nové dediny Štôlu a Gerlachov.³⁷

Mikuláš, brat Batiza, sa následne v roku 1291 spolu s kanonikom Jágerskej kapituly, magistrom Šimonom, zúčastnil ako sused mesta Rožňavy, práve vtedy nadobudnutého (pôvodne kráľovského) majetku ostrihomského arcibiskupa Vladimíra a Ostrihomského arcibiskupstva, reambulácie jej hraníc.³⁸ Uhorský kráľ Ondrej III. (1290 – 1301) nariadil vykonať metáciu rožňavského panstva jednému zo svojich tunajších ľudí, v tomto prípade to boli Mikuláš a Benedikt, syn Detrika, predka Bubekovcov a pánov zo Štítnika.³⁹ Rozhodujúcou pre nás nie je príčina, kvôli ktorej na vymedzení hraníc majetku participoval nakoniec Mikuláš, ale skutočnosť, že panovník oboch považoval za právoplatných susedov Rožňavy. Mikuláš, napriek istým vedomostiam o starých hraniciach Rožňavy z donačného privilégia pre Detrika a Filipa z roku 1243, musel dobre poznať miestne krajinné prostredie, pretože metácia predstavuje podrobný opis vymedzenej oblasti. Z toho usudzujeme, že príslušníci Mariášiovcov sa v Brzotíne mohli zdržiavať už dlhší čas.

O dôvodoch usadenia sa Mariášiovcov v Brzotíne vypovedá jasne listina z roku 1293, ktorú vydala Vacovská kapitula.⁴⁰ „*Possessio Bezeta*“⁴¹ so všetkými prináležitostami dostal do večného vlastníctva Batizov brat Marek II. ako dedičstvo svojej manželky, dcéry istého Tekuša. Ale ako je nám známe, Marek II. zomrel ešte pred rokom 1287.

Podobne ako aj v prípade vydania šoltýskej zmluvy z roku 1290, sa pravdepodobne vyskytli určité udalosti, ktoré zapríčinili spísomnenie tejto listiny až o niekoľko rokov neskôr. Mariášiovcovi získali brzotínske panstvo vďaka manželstvu Mareka II. Deti sa právoplatnými majiteľmi daných majetkov stali zaiste až po smrti svojej matky, čo sa mohlo udiať v roku 1293.⁴² Na celej udalosti sú zvláštnymi dve skutočnosti. Jednak, prečo sa v listine výslovne zdôraznil ako nositeľ vlastníckych práv len Marek II. a prečo neboli vymenované zvlášť ich

³⁶ BÁRDOSSY, Joanne (ed.). *Supplementum Analectorum terrae Scepusiensis* (ďalej *Suppl.*). I. Leutschoviae : Typis Michaelis Podhoránszky, 1802, num. 35, pag. 134-142, num. 27, pag. 98-105.

³⁷ BENKO, Ján. *Osídlenie severného Slovenska*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1985, s. 160.

³⁸ CDH VI/1, pag. 98-99, 100-105; KNAUZ, Ferdinandus – DEDEK-CRESCENS, Ludovicus (ed.). *Monumenta ecclesiae Strigoniensis* (ďalej MES). II. Strigonii : Typis Descriptis Gustavus Buzárovits, 1882, num. 275, pag. 278-279, num. 276, pag. 279-280, num. 280, pag. 238-284.

³⁹ „...quo praesente Nicolaus, frater Botiz, vel Benedictus filius Detrici, altero absente, homo noster, ipsam possessionem Rosnobana conuocatis vicinis, et commetaneis eiusdem reambulando...“ CDH VI/1, pag. 101.

⁴⁰ CDH VI/1, pag. 268-269.

⁴¹ Porovnaj s „...ecclesie beate Virginis de Besete...“ SEDLÁK, Vincentius (ed.). *Monumenta Vaticana Slovaciae*. I. Rationes collectorum pontificiorum in annis 1332-1337. Trnava : Institutum Historicum Slovacum in Roma, 2008, num. 147, pag. 43.

⁴² LUBY, Štefan. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava : Iura Edition, 2002, 2. vydanie, s. 324. Podľa uhorského dedičského práva mala žena na svoj venný majetok počas svojho života vlastnícke právo.

deti po mene, alebo prečo neboli uvedené ako ich spoločné deti.⁴³ Ak uvážime, že Marek II. zomrel pred rokom 1287, posunie nám to príchod Mariášiovcov do Brzotína vzhľadom na správy z tohto prameňa minimálne pred daný rok 1287. Z vyššie uvedeného dedukujeme, že spôsob dedenia sa dohodol v čase neplnoletosti detí a preto bol uvedený len ich zákonný zástupca, t. j. otec. Vlastné spísanie sa udialo vtedy, keď zomrela aj ich matka, alebo keď dosiahli zákonný vek a nadobudli status právoplatných vlastníkov.

Prítomnosť bratov Mareka II., Batiza a Mikuláša v Brzotíne nám dosvedčuje eminentný záujem celého rodu o významné banícke územie brzotínskeho panstva. Marek II. prostredníctvom svojho manželského zväzku umožnil celému rodu Mariášiovcov prepojiť pole ich politického a hospodárskeho pôsobenia na Spiši s panstvom na hornom Gemeri. Pretože v spore s Bubekovcami a pánmi zo Štítnika zastupoval stranu Mariášiovcov syn Mareka II., bolo chybné interpretovať participáciu ostatných Mariášiovcov na udalostiach odohrajúcich sa v Brzotíne na základe listiny datovanej rokom 1270.⁴⁴ Batiz a Mikuláš, najstarší synovia Mareka I., sa podľa nej so súhlasom svojich najbližších príbuzných rozhodli zveľadiť svoje majetky. Vraj tak mohli konať nielen za hranicami Uhorského kráľovstva, ale aj na cudzích panstvách. V tomto prípade ide o falzum, vyhotovené na konci 14. storočia.⁴⁵ Potomkovia Batiza sa v skutočnosti stali majiteľmi Brzotína v roku 1327.⁴⁶

Možnosť násilného prieniku rodu do Brzotína v konečnom dôsledku vylučujeme. Privádzajú nás k tomu viaceré okolnosti: vybudovanie oboch fortifikačných objektov v Brzotíne a Krásnej Hôrky, zisk najbohatšej oblasti na nerastné suroviny v rámci donačných majetkov Detrika a Filipa, vyvíjanie vlastných aktivít, akými bolo zakladanie nových osád v Rožňavskej kotline. Zaiste by sa im úspešne nedarilo praktizovať takúto politiku na cudzom území, keby majetkové vlastníctvo nemali odôvodnené aj právnymi inštrumentmi. Otáznym ostáva, na akom rozsiahlom území si smeli dovoliť realizovať svoju hospodársku a kolonizátorskú činnosť. K takémuto dohadu nás privádzajú argumenty využívané v listinách dokumentujúcich súdny proces s Bubekovcami a pánmi zo Štítnika.

⁴³ „*per ipsam ratione suae quartae memorato Magistro Marcus, ac vniuersis suis haeredibus, haeredumque suorum successoribus, iure perpetuo et irreuocabiliter possidendam, tenendam, et habendam, per quempiam nullatenus repetendam.*“ CDH VI/1, pag. 268.

⁴⁴ CDH V/1, pag. 48-49. PAJDUSSÁK, ref. 27, s. 70.

⁴⁵ SZENTPÉTERY, Imre (ed.). *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica* (ďalej RA). II/1. Budapestini : Sumptibus Academiae Litterarum Hungaricae, 1943, num. 2073, pag. 102.

⁴⁶ CDH X/5, pag. 850-852.

Svoje pozície v Gemeri si Mariášiovci upevnili nadobudnutím Gemerského hradného panstva v roku 1291. Do ich vlastníctva sa dostalo na základe výmeny za hrad Szőlősz, ktorého novými majiteľmi sa stali synovia Šimona, Mikuláš a Šimon.⁴⁷

Na udalosti, ktoré mohli podmieňovať prevod brzotínskeho panstva z vlastníctva Detrika, zakladateľa rodov Bubekovcov a pánov zo Štítnika, na rod Tekuša, upozornil vo svojej práci László Máriássy. Uviedol, že dôvodom straty Brzotína z komplexu majetkov, získaných donačnou listinou v roku 1243, by mohol byť súdny spor z konca 50. rokov 13. storočia s príslušníkom rodu Zachovcov.⁴⁸ Konflikt o Rozložnú, ležiacu na východnom úpätí Koniarskej planiny sa začal už v roku 1258, keď proti sebe stáli magister Jób z rodu Zachovcov⁴⁹ a Detrik. Jób totiž vyhlásil, že Rozložná bola dedičnou zemou ešte po jeho otcovi, pričom Detrik mu oponoval tvrdením, že disponuje listinou, dosvedčujúcou vlastníctvo tejto „*terra Ruzyzna*“.⁵⁰ L. Máriássy pravdepodobne vychádzal z časti znenia listiny, kde sa hovorí o okupácii Rozložnej Detrikom.⁵¹ Pre súčasnú historiografiu sú okolnosti právneho nároku Jóba na danú oblasť nejasné.⁵² Každopádne, Belo IV. napriek tomu, že on sám vydal donáciu pre Detrika a jeho brata v roku 1243, ktorá v sebe určite zahŕňala aj územie Rozložnej, napokon prisúdil spornú nehnuteľnosť magistrovi Jóbovi. Je teda možné, že rod Detrika a Filipa sa dostal v polovici 13. storočia do nemilosti kráľa, v dôsledku čoho im ani Belo IV., ani Štefan V. (1270 – 1272) v roku 1272 a ani Ladislav IV. Kumánsky roku 1275 neboli ochotní priznať to, čo im vskutku patrilo.⁵³ Práve nejasnosť príčiny tohto sporu a rozhodnutia kráľa Bela IV. doviedla L. Máriássyho k domnienke, že Detrikove správanie sa stalo zámenkou pre jeho potrestanie vo forme odobratia panstva Brzotín. Bez ohľadu na to, či horeuvedený konflikt vyvolal u panovníka pohoršenie vedúce ku ďalšej konfiškácii, konštatujeme, že by musel existovať vážny právny dôvod alebo prečin zo strany Detrikovho rodu, ktorý by spôsobil zmenu na poste majiteľa Brzotína.

Pretože žiaden písomný prameň bližšie neobjasňuje celkovú situáciu prevodu brzotínskeho panstva na rod manželky Mareka II. a ten z roku 1293 pravdepodobne len

⁴⁷ WENZEL, Gusztáv (ed.). *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus* (ďalej CDAC). X. Pest : Eggenberger, 1874, num. 13, pag. 17-18, num. 39, pag. 52-56; SIMON, Zoltán. *Castrum Zeuleus*. In *Müemlékvédelem* 33, 1989, sz. 2, l. 93-99.

⁴⁸ MÁRIÁSSY, László. *Viszály a Bebekekkel*. V. Fejezet. Prepis rukopisu, l. 155.

⁴⁹ 1247: prepošť Báčskej kapituly a správca kráľovskej kaplnky; 1251: stolično-belehradský prepošť, kráľovský podkancelár; 1252: päťkostolný biskup. CDAC VII, num. 168, pag. 241; num. 222, pag. 320; num. 238, pag. 343.

⁵⁰ CDSI II, num. 605, pag. 419-421.

⁵¹ „...per dictum Detricum contra dum fuisse occupatam ac contra iusticiam detentam...“ *Tamže*, pag. 420.

⁵² SKALSKÁ, Monika. *Jelšava a Jelšavské panstvo v stredoveku*. K osídleniu severného Gemera. Martin : Matica slovenská, 2009, s. 74n.

⁵³ CDAC XI, num. 49, pag. 48-50, num. 116, pag. 133-135.

demonštruje aktuálnu realizáciu zisku dedičstva, musíme sa viac zaoberať rodom, ktorý v druhej polovici 13. storočia vlastnil majetok v tejto významnej banskej oblasti.⁵⁴

„...*Nobiles viri Magister Ladislaus, filius Tekus, Tekus filius Baach, Lachk et Stephanus, filii Stephani, filii Tekus, pros e et aliis fratribus suis...*“ sa spomínali v listine z roku 1293.⁵⁵ S identickými menami sme sa stretli v listine vydanej uhorským kráľom Ondrejom III. v roku 1298/1299.⁵⁶ Tá ich uvádza „...*Stephanus Lochk et Deseu, filii eiusdem Magistri Stephani...*“, „...*filii Magistri Stephani filii Tekus...*“ a „...*Stephanus Loch et Rolandus filii saepe dicti magistri Stephani pro se et pro Deseu ac Laurentio fratribus suis...*“⁵⁷ Panovník v tomto dokumente riešil spor, ktorý vznikol medzi horeuvedenými šľachticmi, ako obžalovanými, a kráľovským radcom Henrichom, synom Ota, z rodu Balog.⁵⁸ Títo mali Henrichovi z dôvodu nezákonného obsadzovania jeho majetkov Pamlény, Keresztéte a Köbli v Turni vyplatiť sumu 300 hrivien. Keby k finančnému vyrovnaníu neprišlo v rámci stanoveného termínu, zaviazali sa vzdať majetku Jelšava v Henrichov prospech. Nakoniec bratia dali túto pôvodne kráľovskú dedinu Henrichovi do zálohu za 450 hrivien. Takú veľkú čiastku, vymedzenú polovicou osady Králik v Gemerskej stolici (južná časť Tornale, Kelyti) a zvyšok doplnený dobytkom a súknom, ale v stanovených termínoch nedokázali zaplatiť. Panovník preto prisúdil Jelšavu aj s celým príslušenstvom a spustnutým hradom žalobcovi.⁵⁹

Manželka Mareka II. pochádzala z rodu Tekuš. Jej otec komes Tekuš, mal dvoch bratov, Báča a *Botha*.⁶⁰ Jej bratmi boli Ladislav a Štefan. Ladislav mal synov Jána a Štefana. Ladislav splodil syna Jána a Štefan synov Štefana, Ladislava, Dezidera, Rolanda, Vavrince a Dionýza. Otec samotného zakladateľa rodu Tekuša sa volal Báč.⁶¹ Tekuš zastával post komárňanského (1244 – 1245), šarišského (1247 – 1249, 1261, 1270) a spišského (1249 –

⁵⁴ CDH VI/ 1, pag. 268-269.

⁵⁵ *Tamže*.

⁵⁶ CDH VII/4, num. 250, pag. 244-251. Listina z roku 1298 je súčasťou listiny vydanej v roku 1299, ktorá opisuje priebeh súdneho procesu o vlastníctvo Jelšavy a zároveň ho aj rozhoduje.

⁵⁷ *Tamže*, pag. 244, 246, 249, 251. Kompletnú genealógiu dopĺňa záznam „...*Tekes filio Bach...*“

⁵⁸ HAJSTER, Ludovít. *Z minulosti Jelšavy*. In *Svojina*, roč. IV, s. 86; LEHOTSKÁ, Darina – ORLOVSKÝ, Jozef. *Najstaršia jelšavská mestská kniha 1566 – 1710*. Martin : Osveta, 1976, s. 133; TOMÁŠIK, Samuel. *Pameti Jelsawské a Muránske*. Pešť : Tlačiareň p. Trattnera a Károliho, 1829, s. 38-39; WERTNER, Mór. *A Magyar nemzetségek a XIV. század közepeig*. II. Temesvár : Nyomatott A Csanád; Egyházmegyei Könyvsajtón, 1892, l. 75.

⁵⁹ Bližšie pozri SKALSKÁ, ref. 52, s. 90-91.

⁶⁰ V listinách sa spomínal aj ako *Thekus, Tecus a Tegus*.

⁶¹ CDSI II, num. 342, pag. 238-239; CDH VI/1, pag. 268-269; CDH VII/4, pag. 244-251; CDH VIII/4, num. 162, pag. 469; CDAC X, num. 84, pag. 124-125; CDAC V, num. 68, pag. 105-106; NAGY, Imre – DEÁK, Farkas – NAGY, Gyula (ed.). *Hazai okleveltár 1234 – 1536 (ďalej Hokl)*. Budapest : Knoll Károly Akadémia, 1879, num. 274, 256, pag. 274-275. DL 384, 3876, 64055.

1270) župana a jeho syn Štefan pôsobil vo funkcii bána Kučeva (1279), sedmohradského vojvodu (1280) a palatína (1284).⁶²

Podstatným pre našu prácu je lokalizovanie dediny Jelšava. V historiografii sa otázka identifikovania tohto majetku z viacerých príčin dostatočne nevyriešila, čo sťažuje aj približné určenie času získania Brzotína rodom Tekuša. Na jednej strane sa Jelšava stotožňuje s dnešnou gemerskou Jelšavou a na strane druhej s maďarskou dedinou Jelšava (Jósvafő).⁶³ Pozoruhodné je, že už lokalizovanie Jelšavy v listine z roku 1287, keď sa mala stať vlastníctvom Erazma z rodu Zachovcov a neskôr aj jeho potomkov, na územie horného Gemera je pochybné.⁶⁴ Písomné pramene z rokov 1287 a 1298/1299 jednoznačne nevypovedajú o tom, v ktorej župe sa spomínaná Jelšava nachádzala a kto bol jej právoplatným vlastníkom. Preto môžeme predpokladať, že Tekušovci sa jej majiteľmi mohli stať aj krátko po roku 1287.

Viac pravdepodobné je uvažovať o inej forme vzťahu Tekušovcov k brzotínskemu panstvu. Rodové majetky potomkov Tekuša sa nachádzali v susednej Turnianskej župe so sídlom v Turni nad Bodvou. Majiteľmi turnianskych nehnuteľností sa stali pravdepodobne počas panovania Ladislava IV. Kumánskeho. Prvýkrát sa predikátom *de Thurna* bližšie tituloval vnuk Tekuša Ján roku 1314. V roku 1340 pristúpili dve filiácie Tekušovcov zo Szalonny a Turne nad Bodvou k majetkovej del'be. Turnianska vetva vymrela roku 1406. Následne si panstvo neoprávnene prisvojil Žigmund Luxemburský (1387 – 1437), kvôli čomu vznikol medzi ním a pozostalými súdny spor.⁶⁵ Pre naše bádanie je podstatné, že predmetom del'by v roku 1340 boli aj Silica a Silická Brezová. V oboch prípadoch šlo o staré dedičné majetky, ktorých pôvod možno hľadať v poslednej tretine 13. storočia. Dediny sa nachádzali v blízkosti brzotínského panstva. Kvôli lepšej ochrane majetkov v oblasti Silickej planiny a usporiadaniu vzájomných vzťahov mohli predkovia Bubekovcov a pánov zo Štínika spolu s rodom Tekuša uzatvoriť aj výhodné spojenectvo vo forme manželského zväzku. Pri teórii o odobratí Brzotína samotným uhorským kráľom tak po zohľadnení ostatných okolností ponúkame aj druhú verziu o zmene vlastníka tohto panstva.⁶⁶

⁶² SKALSKÁ, ref. 52, s. 91; CDAC III, num. 3, pag. 4-5; CDAC VII, num. 199, pag. 281-282; AOKI XIX, sz. 574, l. 258; CDH IV/1, pag. 468-469; CDH V/1, pag. 162-164; CDH VII/3, num. 20, pag. 26-27.

⁶³ VARSÍK, ref. 21, s. 337, 343; KARÁCSONYI, János. *A magyar nemzetségek a XIV. század közepeig. I.* Budapest : Magyar Tudományos Akadémia, 1900, l. 197.

⁶⁴ RA II, num. 3431.

⁶⁵ CDA I, num. 310, pag. 342; MÁLYUSZ, Elemér (ed.). *Zsigmondkori oklevéltár (ďalej ZsOKI). II.* Budapest : Akadémiai Kiadó, 1958, sz. 4815; VARSÍK, ref. 21, s. 267-268; HORNYÁK, Gyula. *A királyné faluja, Meszes.* Meszes : Meszes község Önkormányzata, 2000, s. 20-21.

⁶⁶ MÁRIÁSSY, ref. 48, l. 155.

Polstoročný súdny proces o majetky v Rožňavskej kotline

Vzájomný konflikt Mariášiovcov s Bubekovcami a pánmi zo Štítnika o majetky na pôvodnom brzotínskom panstve pretrval až do 16. storočia. V našej štúdii sa zaoberáme prvou a druhou fázou súdnych pojednávaní, ktoré sa podľa pramenných údajov uskutočnili medzi rokmi 1311 – 1437.

Podľa zachovaných písomných prameňov začal po prvý raz vzájomné nezhody Mariášiovcov s Bubekovcami a pánmi zo Štítnika riešiť Karol I. Róbert v roku 1311. Uhorský kráľ pridelil hrad⁶⁷ a panstvo Brzotín synovi Mareka II. Štefanovi.⁶⁸ V tom čase sa proti vlastníckym právam Mariášiovcov postavili Dominik a Štefan, synovia Benedikta, syna Detrika.⁶⁹ Rozpor pravdepodobne začali Dominik a Štefan. Na základe akého dôvodu sa rozhodli protestovať voči prítomnosti Mariášiovcov na ich pôvodnom rodovom panstve, ktoré dal do dedičného vlastníctva ich predkov kráľ Belo IV., nevieme. O relevantnosti ich konania je možné vzhľadom k predchádzajúcim udalostiam aj pochybovať. Strata panstva Brzotín za života ich deda Detrika musela byť opodstatnená a snáď preto sa až jeho vnukovia odhodlali vzoprieť danej skutočnosti. Ak by o nehnuteľnosti prišli bezprávne, snažili by sa to určite riešiť už ich predchodcovia. Hoci oprávnené vlastníctvo brzotínskeho panstva Mariášiovcami dokladuje len jedna listina z roku 1293, ich aktívna prítomnosť bez akéhokoľvek napadnutia zo strany pôvodných majiteľov minimálne počas jedného štvrtstoročia dosvedčuje, že Dominik a Štefan vzniesli svoj nárok neopodstatnene. Ak ale zohľadníme pokračovanie súdneho procesu, opakovane podávané námietky proti rozsudkom súdu a spôsob vlastného riešenia okupáciou cudzieho panstva, nemuselo byť ale správanie sa synov Benedikta nepochopiteľné. Je možné, že Mariášiovcovia najprv vlastnili len istú časť z „*possessionis Berzete*“ a až v priebehu niekoľkých rokov začali hospodársky využívať okolitú krajinu a vyvíjať kolonizátorskú činnosť za hranicami svojho majetku. A práve tu sa ich záujmy mohli stretnúť so záujmami ich susedov. Treba tiež dodať aj iné skutočnosti

⁶⁷ Ide o prvú zmienku o Brzotínskom hrade vôbec. Vystavenie hradu v Brzotíne sa mohlo uskutočniť na základe povolenia kráľa Ladislava IV. na vybudovanie obrannej fortifikácie z roku 1284 pre pánov z Markušoviec. V súčasnosti nemáme dostatok informácií, aby sme mohli s istotou potvrdiť, či sa spomínaná listina vzťahovala vôbec na Mariášiovcov. LABANC, ref. 18, s. 37; RA II/2-3, num. 3317, pag. 338; CDH V/3, pag. 240. Matúš Pajdussák predpokladal, že šlo o hrad v Markušovciach. Ten ale písomné pramene spomínali až 16. storočí. PAJDUSSÁK, ref. 27, l. 75. Samotný hrad v Brzotíne leží na pravej strane rieky Slaná. Strážil cestu z Plešivca do Rožňavy. Bol postavený medzi rokmi 1293-1327. SLIVKA, Michal – VALLAŠEK, Adrián. *Stredoveké fortifikačné objekty v severnej časti Gemera*. In *Archeologické rozhledy* 36, 1984, č. 6, s. 654.

⁶⁸ V Brzotíne sa v tom období nachádzal už aj kostol zasvätený sv. Anne. Vznikol v priebehu druhej štvrtiny 13. storočia. Od konca 13. až do polovice 14. storočia sa uskutočnila pomerne radikálna prestavba objektu. TAJKOV, Peter. *Archeologický výskum reformovaného kostola v Brzotíne*. In *Studia Archaeologica Slovaca Mediaevalia* 6, 2007, s. 109; SEDLÁK, ref. 41, num. 147, pag. 43. DL 2460.

⁶⁹ SEDLÁK, Vincent (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaris Slovaciae* (ďalej *RDSI*). I. Bratislava : Sumptibus Academiae Scientiarum Slovacae, 1980, num. 943, pag. 405. DL 5460.

reflektujúce vtedajšie pomery. Nezrovnalosti ohľadom majetkov po prvý raz dokumentuje listina z roku 1311, pričom Dominik so Štefanom najskôr rozhodnutie kráľa v prospech Štefana, syna Mareka II., prijali, čím sa sporiace sa stránky na ďalších desať rokov odmlčali. Buď teda obaja bratia uznali oprávnenosť mariášiovských vlastníckych práv, alebo sa obe stránky dohodli na vyrovnaní mimosúdnou cestou. Nasledujúce udalosti sa skôr prihovárajú za druhé riešenie. Pochybnosti na celú vec vznáša ešte jeden fakt. V listinách zaoberajúcich sa sporom medzi Mariášiovcami, Bubekovcami a pánmi zo Štítnika sa nikdy neriešil problém vymedzenia hraníc brzotínskeho panstva a my len z konečnej deľby jednotlivých sídel uskutočnenej medzi rodmi v roku 1353 môžeme predpokladať vtedajšie poňatie termínu „*possessio Berzete*“. Zohľadnením všetkých možností si myslíme, že Mariášiovcami vlastnili len určitú vymedzenú časť brzotínskeho chotára a na dovtedy neosídlené okolité pozemky, kde sa neskôr vyformovalo krásnohorské hradné domínium, siahli neprávom.⁷⁰

Súdne konanie sa medzi Mariášiovcami, Bubekovcami a pánmi zo Štítnika obnovilo v roku 1321.⁷¹ Znovunastolenie otázky vlastníctva brzotínskeho panstva vyvolalo asi usporiadanie vnútorrodových majetkových pomerov u Bubekovcov a pánov zo Štítnika. V rokoch 1318 a 1320 prišlo k deľbe ich donačného imania, pričom ani v jednej listine sa panstvo Brzotín nespomenulo.⁷² Proces riešenia dlhoročného konfliktu sa spustil v čase, keď ostatní bratia Dominika a Štefana dosiahli dospelý vek, čo bol jeden z argumentov, ktoré používali na svoju obhajobu.

V listine z roku 1351 sa nachádza zmienka viažuca sa k roku 1321.⁷³ Sudca kráľovského dvora, magister Lampert, opätovne aj po desiatich rokoch uznal právny nárok Štefana, syna Mareka II., a Mikuláša, brata Batiza, na brzotínske panstvo. Ešte toho roku súrodenci Dominika, Mikuláš a Ladislav, obvinili svojho staršieho brata z nedovoleného odcudzenia ich podielov na panstve Brzotín, na ktoré mali všetci spoločné užívacie právo.

Okolnosti sporu medzi bratmi približujú písomné pramene z nasledujúceho roku 1322. Pavol syna Danusa (*filius Danus*) v mene svojich pánov Mikuláša a Ladislava podal protest proti konaniu ich bratov Dominika, Jána a Petra, ktorí predali panstvá Brzotín a Krásnu Hôrku Mikulášovi, bratovi Batiza, Mikulášovi, synovi Batiza, a Štefanovi, synovi Mareka II.⁷⁴ Odpredaj sa mal uskutočniť bez spoločného súhlasu všetkých mužských príslušníkov rodu

⁷⁰ S touto interpretáciou sa stotožnil aj László Máriássy. MÁRIÁSSY, ref. 48, l. 146.

⁷¹ *Anjoukori oklevéltár*. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. (ďalej *AOKI*). VI. Budapest; Szeget: MTA-SZTE-MOL Magyar Medievisztikai Kutatócsoport, 2000, sz. 108, l. 47. *RDSI* I, num. 647, pag. 293. *DL* 2038.

⁷² *CDA* I, num. 408, pag. 455-456, num. 492, pag. 544-545; *DL* 1910, 1986, 74898.

⁷³ *RDSI* I, num. 730, pag. 324; *AOKI* VI, sz. 390, l. 146; *DL* 2460.

⁷⁴ *RDSI* I, num. 768, pag. 339, num. 769, pag. 339-340; *CDA* II, num. 5, pag. 4; *AOKI* VI, sz. 486, l. 182.

v dobe, keď Mikuláš a Ladislav boli nepľnoletí. Karol Róbert v roku 1322 nariadil Jágerskej kapitule prepísať znenie obžaloby z predaja a kúpy, ktoré podali Mikuláš a Ladislav.⁷⁵ Roku 1323 boli predošlé mandáty panovníka opätovne prepísané.⁷⁶

V spomínanom roku sa v písomných prameňoch po prvý raz stretávame s hradom Krásna Hôrka a jeho bližšie neidentifikovaným príslušenstvom. Práve skutočnosť, že Mikuláš a Ladislav spochybnili vlastníctvo celého brzotínskeho panstva, t.j. celého pôvodného chotára Brzotína a nie v užšom slova zmysle Brzotína ako jednej sídelnej jednotky s blízkymi pozemkami v extraviláne, opätovne vnáša do celej záležitosti ďalšie nejasnosti. Dominik, Ján a Peter pravdepodobne predali kompletne všetky donačné majetky Detrika a Filipa v Rožňavskej kotline.

V roku 1327 si Mariášiovci medzi sebou podelili spoločne spravované majetky.⁷⁷ Štefan vymenil svoje brzotínske panstvo s dedinami Kružná, Rudná, Rakovnica⁷⁸, Slavec a Krásnohorské Podhradie v Gemeri, za majetky Batizovho syna Mikuláša Markušovce, Tepličku, Nálepko, Lieskovany a Zlatý Potok etc., ktoré sa nachádzali na Spiši. Výmenu sa pokúsil v mene Mikuláša Kúna pozastaviť jeho prívrženec Mikuláš, syn komesa spišských kopijníkov.⁷⁹ Ohradenie sa pánov zo Štítnika k tomuto aktu pravdepodobne súviselo s možným ziskom politickej a hospodárskej prevahy Batizovho rodu v hornej časti Gemera, potom čo Batiz v roku 1291 nadobudol vlastnícke práva nad panstvom hradu Gemer.⁸⁰

V roku 1329 sa situácia obrátila v prospech Mikuláša zo Štítnika. Hrady Brzotín a Krásnu Hôrku spolu s dedinami Krásnohorské Podhradie, Kružná, Rudná, Rakovnica, Brzotín a Slavec mali pripadnúť podľa rozhodnutia Jágerskej kapituly a palatína Jána Drugeta Mikulášovi. Nevyhnutnosťou ale bolo, aby proti ich nariadeniu nikto neprotestoval.⁸¹ Sporná záležitosť sa tým neukončila a o mesiac opäť pokračovala. Účastníkmi súdneho sporu sa stali Mikuláš, syn Benedikta, a za stranu Mariášiovcov Ilona (Helena), manželka Mikuláša, brata

⁷⁵ RDSI I, num. 869, pag. 379; AOKI VI, sz. 828, l. 304; DL 2092.

⁷⁶ RDSI I, num. 925, pag. 402-403; AOKI VII, sz. 95, l. 54; DL 2092.

⁷⁷ CDH X/5, num. 344, pag. 850-852.

⁷⁸ Osada sa pôvodne rozkladala pod vrchom Mních a Turecká a až v druhej polovici 14. storočia sa obyvateľstvo presunulo južnejšie do doliny, kde sa nachádza aj dnešná obec Rakovnica. Pre osídlenie tejto baníckej oblasti je však podstatné, že na mieste staršej dediny sa dodnes zachoval kostol rustikálneho typu. Takéto farské kostoly sa stavali najmä v druhej polovici 13. storočia, ale nemožno vylúčiť, že táto lokalita nebola osídlená skôr, čo by indikovalo možnosť existencie ešte staršieho kostola. Osada pravdepodobne vznikla ako uhliarska osada, ktorej vznik súvisel s baníckou činnosťou v susednej dedine Rudná. ORIŠKO, Š. – PACHANSKÁ, K. – PICHOVÁ, M. *Rakovnica*. Kostol sv. Márie Magdalény- pamiatkový výskum. Bratislava : Projektový ústav kultúry. Úsek obnovy pamiatok, 1979, s. 6, 27, 41.

⁷⁹ CDA II, num. 252, pag. 273; AOKI XI, sz. 63, l. 35; DL 2401.

⁸⁰ ENGEL, Pál. Közepkori magyar genealógia. In *Arcanum DVD könyvtár*. Arcanum Adatbázis IV. Családtörténet, heraldika, honismeret [DVD-ROM]. Budapest : Arcanum Adatbázis, 2004.

⁸¹ CDA II, num. 372, pag. 242; AOKI XIII, sz. 464, l. 285; DL 2357. Spomínané majetky „...essent sui iuris et per alienas manus indebite ab eodem ab antiquo occupata...“ V roku 1329 sa hrad Krásna Hôrka spomína v listinách po prvý raz.

Batiza, spolu s Mikulášom, synom Batiza.⁸² Listina opisovala udalosti, ktoré odohrali sa v auguste roku 1329. Mariášiovci samozrejme nepristúpili na mienku spomínanej kapituly a palatína a razantne sa voči ich rozhodnutiu prostredníctvom svojho zástupcu ohradili. Súdne rokovanie sa napokon odročilo na oktávu blahoslaveného Michaela archanjela, 6. októbra 1329. Daného dňa sa pojednávanie medzi magistrom Mikulášom, synom Batiza, proti magistrovi Mikulášovi, synovi Benedikta, opätovne preložilo.⁸³ V roku 1329 napokon neprišlo k uzavretiu celého sporu, pretože Mikuláš, syn Batiza, nevydal dané územie a dediny na ňom ležiace Mikulášovi, synovi Benedikta. Predvolanie na súd odovzdali Mariášimu 7. decembra v Slavci. Rozkaz palatína, aby majetky odovzdal predstaviteľovi rodu pánov zo Štítnika, neuposlúchol.⁸⁴ Súdne konanie sa 27. februára 1330 uskutočnilo pri Pešti.⁸⁵ Andrej, syn Barkuna, v zastúpení Mikuláša, syna Benedikta, predniesol, že jeho mandant zdedil panstvá Brzotín a Krásnu Hôrku po starom otcovi Detrikovi. Zároveň vyzval druhú stranu, totiž Helenu, vdovu po Mikulášovi, bratovi Batiza, a Mikuláša, syna Batiza, ktorý svoju tetu zastupoval, aby uviedli na základe čoho majetky obsadili. Mariášiovci sa odvolávali na dedičstvo po Mikulášovi, bratovi Batiza, ktorý ich vlastnil so súhlasom kráľa Karola I. Róberta. Tento panovník vydal podľa svedectva Batizovho syna pre jeho strýka Mikuláša listiny potvrdzujúce jeho vlastnícky nárok na imanie v Rožňavskej kotline a súčasne potvrdil, že dokumenty sú uložené u Heleny na hrade Krásna Hôrka. Brzotínske panstvo získal Mikuláš, syn Batiza, výmenou so Štefanom, synom Mareka II., v roku 1327 a právo na panstvo Krásnej Hôrky im zaručili Dominik, Peter a Ján.⁸⁶ Palatín Ján Druget súdne rokovanie napokon odročil.

Odobrenie vlastníctva krásnohorských majetkov poskytli práve tí bratia, ktorí boli svojimi ostatnými bratmi Mikulášom a Ladislavom obvinení z predaja brzotínskeho panstva. Prvýkrát tu zreteľne vidíme oddelenie panstiev a najmä okolnosti ich nadobudnutia Mariášiovcami. Brzotín a jeho majetky získal Batizov rod od Štefana, syna Mareka II., brata Batiza, z čoho môžeme reálne predpokladať usídlenie pánov z Markušoviec na Gemeri vďaka úspešnej sobášnej politike. Brzotínske panstvo ako veno Marekovej manželky bolo vymedzené najbližším okolím Brzotína. Zvyšné pozemky v Rožňavskej kotline sa asi zvykli zahŕňať pod termín brzotínske panstvo len kvôli tomu, že napriek jestvovaniu niekoľkých sídelných jednotiek neexistovalo centrum podobné Brzotínu, ktorému by prirodzene i právne

⁸² CDA II, num. 376, pag. 430; AOkI XIII, sz. 510, l. 307-308; DL 2558. Helena pochádzala z rodu Kačič, presnejšie z vetvy bána Šimona. KARACSÓNYI, ref. 63, l. 271.

⁸³ CDA II, num. 383, pag. 437; DL 2562.

⁸⁴ MÁRIÁSSY, ref. 48, l. 149.

⁸⁵ CDA II, num. 410, pag. 474-475; AOkI XIV, sz. 107, l. 72-73; DL 2585.

⁸⁶ AOkI XI, sz. 78, l. 45-46; DL 105428.

ako sídlu vládnucej šľachty podliehali. To sa zmenilo až vznikom hradu Krásna Hôrka, sústreďujúceho k sebe okolité osady.

V roku 1333 Ladislav, syn Benedikta, prostredníctvom Ratoldovho syna Ladislava protestoval proti rozhodnutiu svojho brata Mikuláša. Mikuláš zvaný Kún vraj prenechal panstvá Brzotín a Krásnu Hôrku s k nim patriacimi dedinami Batizovmu synovi Mikulášovi. Súčasne sľúbil, že Bubekovcom a ostatnej rodine zo Štítnika zamedzí neoprávnenému privlastneniu si majetkov v Rožňavskej kotline.⁸⁷ Po troch rokoch od posledného súdneho pokonania sa asi Bubekovci a páni zo Štítnika, okrem Ladislava, syna Benedikta, rozhodli spor ukončiť sami. U príbuzných pre to nenašli všeobecný súhlas a spor pokračoval.

Výsledky rokovaní ostali otvorenou záležitosťou aj ďalší rok, keď sa 17. apríla 1334 navrhlo vzájomné stretnutie vo Vyšehrade v prítomnosti svedkov z Ostrihomskej kapituly. Stranu Bubekovcov a pánov zo Štítnika reprezentovali Mikuláš, Ján a Peter, synovia Benedikta a Dominikov syn Štefan zastupujúci i svojich bratov Dominika, Juraja, Mikuláša. Z Mariášiovcov sa spomenuli len Mikuláš, syn Batiza, ktorý zastupoval aj svoju tetu Helenu.⁸⁸

Na nerozhodnosť a neustále zmeny postojov k problému poukazuje aj skutok Mikuláša v roku 1335, keď nechal v prospech svojich bratov Ladislava, Jána a Petra, a synovcov Štefana a Juraja vyhotoviť odpis donačnej listiny Bela IV. z roku 1243. Listinu 7. marca 1336 opäť konfirmovala Jágerská kapitula.⁸⁹ Bubekovci a páni zo Štítnika si nakoniec zaumienili o dedičné majetky ich predka Detrika bojovať.

Mikuláš, syn Benedikta, podal u kráľa Karola I. Róberta 31. decembra 1337 sťažnosť na Jakuba a Jána, vnukov Batiza, pretože obsadili jeho hrady Brzotín a Krásnu Hôrku.⁹⁰ Vzhľadom k tomu Karol I. Róbert nariadil vrátenie majetkov Mikulášovi. Mariášiovci však roku 1338 proti odobratiu oboch hradov a dedín Krásnohorské Podhradie, Krásnohorská Dlhá Lúka, Kružná, Rudná, Rakovnica, Pača a Slavec protestovali.⁹¹

Predstavitelia poslednej generácie Mariášiovcov, Jakub a Ján, svoje majetkové práva presadzovali predovšetkým násilným spôsobom. Dokladá to aj hlásenie Jágerskej kapituly z 25. januára 1339 o okupácii znovuotvorenej striebornej bane Mikuláša Kúna v blízkosti dediny Rudná.⁹² Ešte toho roku palatín Viliam Druget 19. februára súdny proces kvôli

⁸⁷ CDA III, num. 11, pag. 10; AOkI XVII, sz. 115, l. 61; DL 2775.

⁸⁸ CDA III, num. 56, pag. 68-69; DL 2813.

⁸⁹ CDH XI, pag. 399-407; BARTHOLOMAEIDES, Ladislaus. *Memorabilia provinciae Csetnek*. Neosolium : Johannes Stephani Typographus, 1799, p. 157.

⁹⁰ MÁRIÁSSY, ref. 48, l. 151; CDA III, num. 290, pag. 441-442; DL 3109.

⁹¹ MÁRIÁSSY, ref. 48, l. 151; CDA III, num. 315, pag. 472-473; DL 3154.

⁹² MÁRIÁSSY, ref. 48, l. 151.

neprítomnosti Jána, syna Benedikta, odročil.⁹³ Následne Karol I. Róbert nariadil Jágerskej kapitule vyslať svedkov, ktorí mali spolu s jeho ľuďmi zakázať Jakubovi a Jánovi Mariášiovcom vzťahnuť akýmkoľvek spôsobom nárok na brzotínske a krásnohorské panstvo.⁹⁴ Daná cirkevná inštitúcia podľa kráľovho rozhodnutia vyslala kňaza Benedikta, ktorý dosvedčil, že Gallus, „*homo regius*“, zakázal Jakubovi a Jánovi obsadiť spomenuté majetky a užívať výnosy z nich.⁹⁵

Pred uhorského palatína predstúpili reprezentanti sporných stránok so svojimi sťažnosťami opäť 15. mája 1341, keď odovzdali aj listiny dosvedčujúce ich stanoviská. Uznesenie malo vyniesť kolégium vybraných sudcov.⁹⁶ Vyrieknutie verdiktu sa nakoniec na žiadosť ostrihomského arcibiskupa a strážcu pokladnice 17. novembra 1342 odložilo na iný stanovený termín.⁹⁷ Odročenie sa udialo aj 25. novembra 1343, 5. marca a 6. augusta 1344 a 10. mája 1346.⁹⁸

Konečné vyriešenie tohto dlhotrvajúceho konfliktu sa realizovalo v rokoch 1352 – 1353. Magister Mikuláš, syn Benedikta, synovia Dominika Bubeka, Ján a Jakub, synovia Mikuláša, Marek, Mikuláš, Koloman a Štefan, synovia Štefana sa 21. marca 1352 dohodli, že Bubekovci a páni zo Štítnika navrátiť Mariášiovcom hrad Brzotín, dedinu Brzotín, Kružná, Rudná a Paris*, ležiace blízko rieky Hnilec.⁹⁹ Mariášiovci mali prinavrátiť hrad Krásna Hôrka, Krásnohorské Podhradie, Slavec, Rakovnicu, Krásnohorskú Dlhú Lúku a dve dediny menom Pača: dnešnú Paču a Jovice Bubekovcom a pánom zo Štítnika. Chotáre majetkov mali ostať vymedzené podľa metácie v listine Bela IV. z roku 1243. Magister Ján, vnuk Batiza, mal vykonať reambuláciu jemu patriaceho panstva, ktoré zahŕňalo Brzotín, Kružnú a Rudnú, a odprisahať hodnovernosť opísaných hraníc.¹⁰⁰ Po dohode palatín vyslal Mikuláša, syna Mikuláša *de Kezy*, aby v prítomnosti svedka z Jágerskej kapituly voviedol vymenovaných príslušníkov rodu Mariášiovcov do vlastníctva Brzotína, Kružnej, Rudnej a osady Paris*. Listina vydaná dňa 18. mája 1352 rekapitulovala priebeh sporu a okrem toho, že o Krásnej Hôrke spolu s ďalšími šiestimi dedinami hovorila ako o vlastníctve Bubekovcov a pánov zo Štítnika, nezaoberala sa ďalšou konkrétnou deľbou majetkov. Spomínala len vykonanú

⁹³ CDA III, num. 357, pag. 535-536; AOKl XXIII, sz. 91, l. 57-58; DL 3215.

⁹⁴ MÁRIÁSSY, ref. 48, l. 154; AOKl XIII, sz. 241, l. 123; DL 3229.

⁹⁵ AOKl XIII, sz. 292, l. 148; DL 3229.

⁹⁶ MÁRIÁSSY, ref. 48, l. 154; CDA IV, num. 72, pag. 94-96; AOKl XXV, sz. 251, l. 120, sz. 323, l. 154-155; DL 3381.

⁹⁷ DL 3529; AOKl XXVI, sz. 593, l. 394-395.

⁹⁸ AOKl XXVII, sz. 788, l. 479-480; DL 3677, 3699, 3847.

⁹⁹ Za túto osadu chceli Bubekovci a páni zo Štítnika k náhrade 300 jutár lesov a oráčín. Paris sa nachádzal v oblasti dnešnej Henclovej. KROPILÁK, ref. 8, I. zväzok, heslo: Henclová, s. 412.

¹⁰⁰ MÁRIÁSSY, ref. 48, l. 159.

reambuláciu a štatúciu panstiev Brzotín a Krásna Hôrka a ich následné rozdelenie medzi sporiace sa stránky.¹⁰¹ O uskutočnení zadanej úlohy mali 3. júna podať správu. Ešte 30. mája 1352 protestovali Ján, syn Mikuláša, a synovia Štefana, syna Mareka II., voči nestanoveniu medzníkov v lese medzi Brzotínom, Kružnou, Rudnou a Štítnikom. Tie mal stanoviť Ján, syn Mikuláša, čo sa neudialo kvôli mnohým nezhodám. Nakoniec uzavreli dohodu o spoločnom užívaní lesa. Súd sa potom pre chýbajúcu pečať odročil na 1. augusta. Ján a Mikuláš, syn Jakuba, Mariášiovci následne podali protest, pretože Mikuláš Kún a synovia Dominika nevykonali obchôdzku hraníc podľa dohody. Pokonanie sa opätovne presunulo na 8. novembra a kráľovským nariadením až na 8. januára 1353. Rozsudok celého súdneho procesu aj s opisom vyššie uvedených udalostí z rokov 1352 – 1353 uvádza listina z 19. januára 1353.¹⁰² Rody si majetky v Rožňavskej kotline podelili nasledovne: Bubekovci a páni zo Štítnika dostali hrad Krásnu Hôrku, dediny Krásnohorské Podhradie, Paču, Jovice, Krásnohorskú Dlhú Lúku a Rakovnicu, za osadu Paris* obdržali dve zeme, jednu pri dedine Jovice a druhú pri Slavci. Mariášiovcom ostali dediny Brzotín s hradom, Rudná, Kružná a Paris*. V dohode sa nachádza aj podrobná metácia oboch panstiev.¹⁰³

Pokračovanie majetkových sporov s Mariášiovcami v druhej polovici 14. storočia a v prvej tretine 15. storočia

Ukončenie polstoročného súdneho procesu v rokoch 1352 – 1353 viedlo dočasne k obojstrannej spokojnosti. Sporné strany využili vyriešenie vlastníckych práv nad územím Rožňavskej kotliny na stabilizáciu pomerov na vlastných panstvách. Napriek vzájomnému rešpektovaniu nadobudnutých majetkových pozícií už v roku 1357 prišlo k prvému sporu. Dôvodom nezhôd sa stala nedoriešená otázka vymedzenia hraníc v lesoch medzi Brzotínom, Kružnou, Rudnou a Štítnikom.¹⁰⁴ Poddaní Mariášiovcov podľa sťažnosti Ladislava zo Štítnika využívali lesy na Plešiveckej planine neprávom. Dohoda z roku 1353 stanovila, že lesy majú ostať v spoločnom užívaní všetkých rodov. Nevyjasnenosť rozsahu chotárov jednotlivých dedín a neadekvátny prístup majiteľov susedných panstiev k celej záležitosti začiatkom 15. storočia opätovne rozhodli o obnovení sporu. Nespokojnosť v otázke užívania lesov prejavila začiatkom roku 1409 Anna, vdova po Michalovi z batizovskej vetvy Mariášiovcov.¹⁰⁵ Pred kráľom Žigmundom Luxemburským sa vyjadrila, že magister Ján Veľký z Plešivca a synovia Ladislava zo Štítnika jej bránia užívať spoločné lesy. Obvinení po odmietnutí nimi

¹⁰¹ CDA V, num. 365, pag. 587-589. DL 4284.

¹⁰² IVÁNYI, ref. 26, sz. 74, l. 32; MÁRIÁSSY, ref. 48, l. 159-161.

¹⁰³ Tamže, l. 157, 161.

¹⁰⁴ CDA VII, num. 368, pag. 576.

¹⁰⁵ DL 9507; MÁRIÁSSY, ref. 29, s. 16.

navrhovaného súboja, mali spolu so stopäťdesiatimi svedkami predstúpiť pred konvent v Jasove a svoje tvrdenia podložiť písomne. Z priebehu vyšetrovania sa dokumenty nezachovali, poznáme len konečný verdikt. Listina palatína Mikuláša Gorjanského z 26. júla 1416 potvrdila obojstrannú dohodu Bubekovcov a pánov zo Štítnika s Mariášiovcami.¹⁰⁶ Sporné strany sa uzniesli, že poddaní Ladislava z Brzotína, Kružnej a Rudnej môžu aj naďalej užívať lesy a polia na Plešiveckej planine. Pánom zo Štítnika a Plešivca mali zato zo ziskov z nich odvádzať polovicu deviatku. Taktiež boli oprávnení pre vlastné potreby slobodne užívať lesy nad dedinou Slavec. Drevo z lesov ale nesmeli predávať, nemohli tu páliť uhlie a rovnako mali zakázané vyrubovať stromy. Dohľad nad konaním mariášiovských poddaných zverili ustanovenému poverencovi z Rakovnice. Taktiež sa vykonala obchôdzka hraníc medzi Brzotínom, Kružnou, Rudnou, Rakovnicou, Štítnikom a Slancom.¹⁰⁷ Táto metácia z roku 1416 sa vôbec po prvý raz bližšie zmieňuje nielen o západných hraniciach panstva Mariášiovcov, ale aj o časti Rožňavskej kotliny, ktorá leží pod pohorím Turecká. Na prvotnom mieste usídlenia rakovnických obyvateľov bol počas 13. storočia postavený kostol s patrocíniom sv. Márie Magdalény. Ide teda o dedinu, o existencii ktorej máme na rozdiel od okolitých obcí hodnoverné hmotné doklady už z 13. storočia. Magdolna, ako sa lokalita nazýva, vznikla vyklčovaním lesa v súvislosti so zamestnaním obyvateľov, ktorí tu pálili uhlie. Postupná zmena spôsobu ich života spôsobila v polovici 14. storočia presun časti osadníkov smerom do doliny k Honskému potoku.

Spomínaným Ladislavom v roku 1422 batizovská vetva rodu Mariášiovcov vymrela. Z hľadiska uhorského práva sa mali majiteľmi Ladislavovho gemerského panstva stať jeho príbuzní. Panovník Žigmund Luxemburský ale kvôli neustálym finančným problémom dal brzotínske panstvo a panstvo hradu Gemer v roku 1423 za 3975 zlatých do zálohu Jánovi Veľkému z Plešivca.¹⁰⁸ Bubekovci sa tak na istý čas stali vlastníkami svojich bývalých majetkov v Rožňavskej kotline. Podľa portálneho súpisu z roku 1427 disponovali v Brzotíne 53 portami, v Rudnej mali 17 port a v Kružnej 18.¹⁰⁹ V roku 1430 postúpil kráľ Žigmund spomínané majetky krajinskému sudcovi Petrovi z Perína.¹¹⁰ Brzotínske panstvo od neho odobrali Bubekovci za neznámych okolností naspäť.

¹⁰⁶ DL 10481, 2144.

¹⁰⁷ JUHÁSZ, L. Ilona. *Rudna. I.* Komárom; Dunaszerdahely : Fórum Társadalomtudományi; Intézet Lilium Aurum Könyvkiadó, 2002, l. 21.

¹⁰⁸ BARTL, Július. *Žigmund Luxemburský.* Budmerice : Rak, 1996 , s. 51.

¹⁰⁹ THALLÓCZY, Lajos (ed.). *A Kamara Haszna Története.* Budapest : Weiszmann Testvérek Bizománya, 1879, l. 189-190; DL 35801.

¹¹⁰ DL 70860, 70861, 70867, 70868.

Roku 1435 Bubekovci odviekli z Nálepky kone, dobytok a iné zvieratá, ktoré patrili Mariášiovcovi. Spor sa urovnal tým, že páni z Plešivca mali napadnutej strane vyplatiť náhradu za spáchanú ujmu vo výške 200 zlatých. Zároveň sa riešilo aj vlastníctvo majetkov v Rožňavskej kotline. Zúčastneným palatín prikázal do určeného termínu predložiť listiny o výmene krásnohorského a brzotínskeho panstva. Súčasne tiež boli povinní odprisahať, že iné ako uvedené dokumenty nemajú. Listiny vzťahujúce sa na Krásnu Hôrku nariadil Jasovskému konventu vyhľadať aj kráľ Žigmund ešte v roku 1430. Zrejme už vtedy prebiehal súd s Mariášiovcami o hornogemerské majetky. V roku 1436 z dôvodu odročenia súdneho sporu a nesplnenia súdnych nariadení zo strany Petra, syna Detrika II., proces pokračoval. Po mnohých výzvach Peter Bubek predpísanú prísahu nevykonal a predvolania ignoroval. Roku 1437 ostrihomský arcibiskup nariadil tzv. *trineforensi proclamatio*. Šlo o poslednú možnosť predvolania danej osoby pred súd. Verejne jej meno vyhlásili na troch trhoch konajúcich sa v oblasti, kde dotýčny žil. Hoci neuposlušnosť takejto výzvy znamenalo stratu majetku a hlavy, členovia mnohých vysoko postavených šľachtických rodov nebrali predvolania na vedomie. O ďalších súdnych pojednávaniach sa nám nezachovali žiadne listiny. Mariášiovcovia nadobudli brzotínske panstvo do svojho vlastníctva až v roku 1489.¹¹¹

Nedoriešená otázka hraníc brzotínskych majetkov a vlastníckych práv vyvolala medzi Mariášiovcami, Bubekovcami a páni zo Štítnika v prvej polovici 14. storočia dlhotrvajúci spor. V roku 1352/1353 Bubekovci a ich príbuzní zo Štítnika napokon podľa súdneho rozhodnutia nadobudli hrad Krásnu Hôrku, Krásnohorské Podhradie, Slavec, Rakovnicu, Krásnohorskú Dlhú Lúku, Paču a Jovice. V druhej polovici 14. storočia nedošlo medzi gemerskými a pôvodne spišským rodom k žiadnym výraznejším konfliktom. Nepokoje sa obnovili v 15. storočí kvôli neoprávnenému užívaniu lesov a pastvín na Plešiveckej planine, kde boli umiestnené hraničné medzníky. Smrťou Ladislava začiatkom 20. rokov vymrela batizovská vetva Mariášiovcov a kráľ Žigmund Luxemburský v roku 1423 dal Brzotín spolu s jeho príslušenstvom do zálohu pánom z Plešivca. Konanie panovníka ale protirečilo dedičským zákonom Uhorska, pretože v prípade vymretia jednej filiácie mali všetky vlastnícke práva prejsť na ostatných žijúcich, hoci aj vzdialených, príbuzných. Dokázať legitímne nároky na hornogemerské nehnuteľnosti sa Mariášiovcovi podarilo až v druhej polovici 15. storočia.

¹¹¹ CSÁNKI, Dezső. *Magyarország történelmi földrajza A Hunyadiak korában*. I. Budapest : Magyar Tudományos Akadémia, 1890, I. 124.

The Presence of The Mariáši In Gemer In The Context of Litigation With The Bubeks And The Lords of Štítnik On Property of The Possessions Brzotín And Krásna Hôrka

In the year 1243, the members of the Hungarian high nobility, Filip and Detrik obtained the possession Brzotín in the Rožňava Basin from the King Belo the IV. for loyal service and military merit. However, Detrik's descendants lost this rich metalliferous territory under dubious circumstances in the second half of the 13th century. By deed dated 1293 Mark from the noble family Mariáši of Spiš became the owner of this possession on the basis of his marriage to the daughter of Tekuš. In the beginning of the 14th century, the Bubeks and the Lords of Štítnik have begun to claim their original possession. The prolonged litigation caused the unresolved question of territorial boundaries of the Brzotín's possession and of proprietary rights. In the years 1352 – 1353 the Bubek's and the Lords of Štítnik obtained the castle Krásna Hôrka and the villages Krásnohorské Podhradie, Slavec, Rakovnica, Krásnohorská Dlhá Lúka, Pača and Jovice under the law order. The conflict between the noble families was renewed due to the unauthorized use of forests and pastures on the Plešivecká plateau, where were the landmarks. In the twenties of the 15th century the last owner of the Brzotín's domain died and the possession should be inherited by his relatives. However, the King Sigismund gave this possession in use of the Bubeks. The Spiš nobles demonstrated their inheritance rights in the second half of the 15th century.

Keywords: the noble families Mariáši, Bubek, the Lords of Štítnik, lawsuit on possessions Brzotín and Krásna Hôrka, Gemer county, territorial boundaries of the Brzotín's possession, judicial protests, succession, the settlement and the founding of new villages

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

BENKOVÁ, Eva. Prítomnosť Mariášiovcov v Gemeri v kontexte súdneho sporu s Bubekovcami a pánmi zo Štítnika o majetky panstiev Brzotín a Krásna Hôrka. In Štúdie o minulosti Slovenska a sveta. Historia nova I – 2010 – 2. Bratislava : Stimul, 2011, s. 32-52. [online] Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoI-2010-2.pdf>